

ПРИХОВАНА РУКА КИТАЮ

Книжка вийшла за підтримки
ГО «Реформація»

долучитися

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

CLIVE HAMILTON
MAREIKE OHLBERG

HIDDEN HAND

**EXPOSING HOW THE CHINESE
COMMUNIST PARTY IS RESHAPING
THE WORLD**

HARDIE GRANT BOOKS · RICHMOND · 2020

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

КЛАЙВ ГАМІЛЬТОН
МАРАЙКЕ ОЛЬБЕРГ

ПРИХОВАНА РУКА КИТАЮ

**Як КНР НЕПОМІТНО
ЗАХОПЛЮЄ СВІТ**

Переклала з англійської

Юлія Каздобіна

«Наш Формат» · Київ · 2023

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

УДК 327.8(510)-029:821

Г18

Клайв Гамільтон, Марайке Ольберг

Г18 Прихована рука Китаю. Як КНР непомітно захоплює світ / пер. з англ. Юлія Каздобіна. — К. : Наш Формат, 2023. — 416 с.

ISBN 978-617-8277-11-6 (паперове видання)

ISBN 978-617-8277-12-3 (електронне видання)

Свого часу Комуністична партія Китаю (КПК) перемогла у громадянській війні завдяки «використанню сільської місцевості для оточення міста». Тепер КПК використовує Глобальний Південь для оточення Західної цивілізації, прагнучи перетворити бідні країни на своїх васалів та встановити світову гегемонію. Водночас КПК активно вибудовує агентуру на Заході, щоб підірвати ліберальні демократії зсередини. У цій блискучій книзі автори викривають справжні цілі та методи КПК, її глобальну агентурну мережу й закликають дати відсіч черговому комуністичному «вовку в овечій шкурі».

УДК 327.8(510)-029:821

Перекладено за виданням: *Clive Hamilton, Mareike Ohlberg. Hidden Hand* (Richmond, Hardie Grant Books, 2020, ISBN 978 1 74379 557 6).

First published in the Australia by Hardie Grant Books. Published by permission of Hardie Grant Books (Australia) and Nordlyset Literary Agency, LLC (USA) via A.K. Agency.

Уперше опубліковано в Австралії видавництвом Hardie Grant Books. Опубліковано з дозволу Hardie Grant Books (Австралія) та Nordlyset Literary Agency, LLC (США) через компанію A.K. Agency.

ISBN 978-617-8277-11-6 (паперове видання)
ISBN 978-617-8277-12-3 (електронне видання)

Усі права застережено. All rights reserved
© Clive Hamilton, Mareike Ohlberg, 2020
© Cover image: Watercolour map, Niddle/Shutterstock; Paint in water, Picsfive/Shutterstock; China flag, T. Lesia/Shutterstock, 2019
© Каздобіна Ю., пер. з англ., 2023
© ТОВ «НФ», виключна ліцензія на видання, оригінал-макет, 2023

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	9
1 Огляд прагнень Комуністичної партії Китаю	14
2 ЛЕНІНІСТЬСЬКА ПАРТІЯ ЙДЕ У СВІТ	21
Властивий КПК спосіб мислення часів Холодної війни · 21. «Велика зовнішня пропаганда» · 25. Партія керує · 28. Об'єднаний фронт · 30. Подвійні ролі та подвійні назви · 32. Народ, його друзі та вороги · 34. Правило 5 відсотків і тиха дипломатія · 37. Підходи КПК · 40	
3 Політичні еліти в центрі: Північна Америка	42
Заводячи друзів · 42. Сумний випадок Джона Маккалума · 45. Вплив у Вашингтоні · 48. Білий дім · 52. Відділ роботи з ворогом · 56. Пекінська еліта в Канаді · 61	
4 Політичні еліти в центрі: Європа	67
Міжпартійна дипломатія · 67. Обробка Європи · 70. Група дружби ЄС і Китаю · 72. Британський 48 Group Club · 77. Навернення Італії · 84. Затягування французької еліти в китайські тенета · 89. «Друзі Китаю» в Німеччині · 93	
5 Політичні еліти на периферії	98
Робота на регіональному рівні · 98. Дивний випадок міста Мускатін · 104. Податливі мери · 105. Підтримка ОПОШ у «сільській місцевості» Німеччини · 108. Міста-побратими · 110	
6 ПАРТІЙНО-КОРПОРАТИВНИЙ КОНГЛОМЕРАТ	115
Партія та бізнес · 115. Товариш мільярдер · 117. Американські «мільярдери-глобалісти» · 119. Князьки з Волл-стріт · 123	

	КПК в Лондонському Сіті · 127. Формування економічного сприйняття · 132. Ї шан бі чжен · 135. Стратегія «Пояс і шлях» · 138. «Пояс і шлях» як інструмент контролю над дискурсом · 140	
7	МОБІЛІЗАЦІЯ КИТАЙСЬКОЇ ДІАСПОРИ ······	142
	Цяо у: діяльність Китаю за кордоном · 142. «Об'єднаний фронт»: спосіб дії та структура · 144. Погрози та переслідування · 153. Хуа жень дань чжен · 155. Хуа жень дань чжен у Сполученому Королівстві · 157	
8	ЕКОЛОГІЯ ШПИГУНСТВА ······	164
	Вплив і шпигунство · 164. Китайські спецслужби · 166. Методи вербування · 169. Аналітичні центри та дослідницькі організації · 174. Тисяча талантів · 176. Професійні спілки · 179. Науковці НВАК у західних університетах · 182. Кібератаки та операції впливу · 184. Справа корпорації Huawei · 186	
9	МЕДІА: «НАШЕ ПРІЗВИЩЕ — ПАРТІЯ» ······	191
	Медіадискурс · 191. Партія понад усе · 193. Глобальна медіапотуга · 194. Жителі Заходу відточують пропаганду КПК · 197. Перетин «Великого Фаєрволу» · 199. «Позичання човнів» · 202. Договори про співпрацю · 204. Медіа китайською мовою · 205. «Купівля човнів» · 208. Самоцензура закордонних ЗМІ · 209	
10	КУЛЬТУРА ЯК ПОЛЕ БОЮ ······	214
	Політична культура · 214. Poly Culture · 215. Фонд мистецтв Китаю, The China Arts Foundation · 219. Культурна монополізація · 221. Нищення культурних відхилень · 224. Цензура в кіно і театрі · 226. «Марксистський погляд на мистецтво та культуру» · 230	

11	АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ ТА ЛІДЕРИ ДУМОК	235
	«Харчуючись їжею КПК» · 235. Зв'язок з Гонконгом · 241. Пов'язані з партією гроші в Брюсселі · 242. Інші форми тиску · 245. Лідери громадської думки · 247. Експансія китайських партійних аналітичних центрів · 250	
12	Управління думками: вплив КПК в західних дослідницьких колах	257
	Університети як поле політичної битви · 257. «Інститути Конфуція» · 259. Прямий тиск · 263. Самоцензура · 266. Фінансова залежність · 268. Переформатування китайських студій · 270. Університетська співпраця · 271. Видавання академічної літератури · 276	
13	ПЕРЕФОРМАТУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ	282
	«Активний прихильник багатосторонності» · 282. Китаїзація Організації Об'єднаних Націй · 283. Виштовхування Тайваню з міжнародної арени · 286. Поліційні операції стають глобальними · 288. Експорт пекінського визначення поняття «тероризм» · 292. Створення паралельних псевдобагатосторонніх організацій · 293. Права людини з китайськими характеристиками · 295. Експорт «суверенного інтернету» та стандартів нових технологій · 298	
	<i>Післямова</i>	300
	<i>Подяки</i>	304
	<i>Словник</i>	306
	<i>Скорочення</i>	311
	<i>Примітки</i>	325

Вступ

Узаспокійливій вірі в те, що історія стоїть на боці демократичних свобод і вони врешті-решт усюди переможуть, завжди був певний елемент мрійництва. Світові події останніх двох-трьох десятиріч засвідчили, що ми більше не можемо сприймати їх як належне. Універсальні права людини, демократичні практики та верховенство права мають потужних ворогів. Може, хтось і не погодиться, але Китай під керівництвом Комуністичної партії є найгрізнішим із них. Партійна програма передбачає вплив і втручання, є добре спланованою та зухвалою, спирається на колосальні економічні ресурси й технологічну міць. Широкомасштабна кампанія з підриву інституцій у західних країнах і здобуття прихильності їхніх еліт досягла успіху, на який лідери партії не могли й сподіватися.

Демократичні інституції та світовий порядок, збудовані після Другої світової війни, виявилися крихкішими, ніж можна було уявити. Вони уразливі до нової зброї в політичній війні, яку сьогодні проти них ведуть. Комуністична партія Китаю (КПК) використовує слабкості демократичних систем, щоб підірвати їх. І хоча багато хто на Заході не поспішає це визнати, демократичні країни невідкладно мають стати стійкішими, якщо бажають вижити.

Загроза, яка походить від КПК, порушує наше загальне право жити без страху. Багато громадян Китаю, що живуть на Заході, а також тибетці, уйгури, прихильники руху фалуньгун та активісти, які відстоюють демократію в Гонконгу, перебувають на першій лінії репресій КПК й живуть у стані постійного страху. Урядовці, науковці

та керівники бізнес-структур бояться бути покараними фінансово, накликавши на себе гнів Пекіна. І цей страх заразний та токсичний. Він не має стати звичною ціною, яку нації муситимуть платити за життя в достатку.

Немає жодної західної демократії, яка не відчула б на собі цього впливу. Пекін сповнений зухвальства, адже зустрічає дуже слабкий опір, він намагається примушувати й залякувати дедалі ширше коло людей. Навіть для тих, хто безпосередньо не відчуває на собі важкої руки Пекіна, світ змінюється завдяки поступовому експортові авторитарних норм Китаю по всій Землі.

Коли видавці, кінематографісти й театральні режисери вирішують цензурувати погляди, які «можуть образити почуття китайського народу», вони відкидають свободу висловлювання. Простий твіт, який засмутить Пекін, може коштувати комусь роботи. Коли очільники університетів тиснуть на дослідників, щоб ті пом'якшили критику КПК, або забороняють далай-ламі перебувати на території університету, розмивається поняття академічної свободи. Коли буддійські громади клянуться у вірності Сі Цзіньпіну, а до церковних громад підсаджують інформаторів, під загрозою опиняється релігійна свобода. Коли система нагляду, яку побудував Пекін, стає дедалі масштабнішою та доходить до кібервтручання й відеозйомки громадян, котрі відвідують законні акції протесту, відбувається порушення особистої приватності. Сама демократія опиняється під ударом, коли організації, пов'язані з КПК, та агенти партії корумпують політичних обранців і коли для досягнення своєї мети Пекін залучає впливові бізнес-лобі.

Ця книжка описує, що, чому і як робить КПК для впливу, втручання та підривної діяльності в Північній Америці й Західній Європі (надалі — Захід). Діяльність КПК в Австралії (детально описана в книжці «Тихе вторгнення» (Silent Invasion. China's Influence in Australia)) та Новій Зеландії згадуємо епізодично. Але важливо пам'ятати, що партія працює над переформатуванням усього світу, і, незважаючи на різні підходи, досвід Заходу дуже схожий на досвід країн у всьому світі. Важко пригадати країну, яка не стала б об'єктом широкомасштабного цілеспрямованого впливу Китаю — від Самоа до Еквадору, від Мальдівів до Ботсвани. Дії КПК на Глобальному Півдні потребують детального вивчення та викриття, але таке завдання виходить за межі цієї книжки.

КПК наполегливо намагається переконати людей у Китаї та за кордоном, що вона виступає від імені *всього* китайського народу. Вона прагне, щоб її сприймали як гравця, який має право бути суддею в усьому, пов'язаному з Китаєм, і наполягає, що для китайців, хоч би де вони перебували, любити країну означає любити партію, і що лише ті, хто любить партію, насправді люблять країну. Вона стверджує: партія і є народ, тож будь-яка критика на її адресу спрямована проти китайського народу.

Дуже тривожно, що так багато людей на Заході піддаються на цю хитрість і чіпляють на критиків політики КПК ярлик расистів або сінофобів. Так вони не захищають китайський народ, а придушують або маргіналізують голоси китайців, які протистоять КПК, і голоси переслідуваних нею етнічних меншин. У найгіршому ж разі вони є агентами впливу партії. Отже, у цій книжці ми чітко розмежуємо Комуністичну партію Китаю та китайський народ. Коли використовуємо слово «Китай», маємо на увазі політичну одиницю, якою управляє КПК, у тому самому сенсі, як, наприклад, ми говоримо, що *Канада* проголосувала за резолюцію Організації Об'єднаних Націй.

Злиття партії, нації та народу в одне поняття призводить до різноманітних непорозумінь, чого, власне, і прагне КПК. Через це дехто вже почав сприймати китайські спільноти за кордоном як ворогів, коли в реальності багато з них є найпершими жертвами КПК — і ми це побачимо далі. Вони найкраще поінформовані про діяльність партії за кордоном, і деякі з них хочуть брати участь у розв'язанні проблеми.

Розрізнити партію та народ також життєво важливо, щоб зрозуміти, що протиборство між Китаєм і Заходом не є «зіткненням цивілізацій», як дехто стверджував. Перед нами не якісь «чужі» Заходу конфуціанці, а авторитарний режим, леніністська політична партія із Центральним комітетом, Політбюро й генеральним секретарем, що спираються на колосальні економічні, технологічні та військові ресурси. Справжнє зіткнення існує між репресивними цінностями і практиками КПК та свободами, утіленими в Загальній декларації прав людини ООН: свобода слова, зібрань, релігії та переконань; свобода від переслідування; право на приватність; рівність перед законом. КПК всі їх відкидає — словом або ділом.

Люди, які живуть безпосередньо біля Китаю, розуміють це набагато краще, ніж більшість на Заході. Саме це розуміння підживлювало нещодавні протести в Гонконгу та привело до переобрання в січні 2020 року президентки Тайваню Цай Інвень. Промовистим голосуванням переважна більшість тайванців сказала КПК своє гучне «ні».

Деякі представники лівого спектра, хоча раніше захищали пригноблених, знаходять причини заплющувати очі на природу китайської влади на чолі із Сі Цзіньпінем. Вони забули, як тоталітаризм може пригнобчувати права людини. Водночас тривога, викликана діяльністю КПК, перетинає політичні лінії розділу. І дуже важливо, що це відбувається в конгресі США, де демократи й республіканці створили об'єднання для протидії Пекіну. Те саме відбувається в Європі. Попри незгоду з інших питань, носії правих і лівих поглядів сходяться на тому, що Китай під керівництвом КПК є серйозною загрозою не лише правам людини, а й державному суверенітету.

Причини, з яких багато людей на Заході применшують або відкидають загрозу з боку КПК, є темою цієї книжки. Одна з причин, звичайно, полягає у фінансовій зацікавленості. Як сказав Ептон Сінклер: «Важко змусити людину зрозуміти щось, коли її платня залежить від нерозуміння цього». Ще одна причина — особливо вона стосується деяких лівих — це аргумент «а_подивіться_на_себе». Китай, може, й робить якісь неприємні речі, йдеться в такій аргументації, а як щодо США? Ця тактика була ефективнішою, коли місце в Білому домі займав Дональд Трамп. Але хай би якою була критика США та їхньої зовнішньої політики і в історичній перспективі, і сьогодні — а ми ставимося до неї дуже критично, — вона в жодному разі не применшує та не виправдовує кричущих порушень прав людини і придушення свободи з боку КПК.

Також у Сполучених Штатах, як і в інших демократичних країнах по всьому світу, незважаючи на всі їхні недоліки, продовжує існувати дієва опозиція, у результаті виборів змінюється керівництво країни, суди переважно не залежать від держави, різноманітні медіа працюють без обмежень і часто доволі жорстко критикують владу, повнокровне громадянське суспільство здатне організовано протистояти проявам несправедливості. Китай під керівництвом КПК не має нічого з переліченого. Авторитарні схильності деяких західних

лідерів і справді викликають занепокоєння, але їх обмежує система, в якій вони здійснюють повноваження. Авторитарних імпульсів Сі Цзіньпіна майже ніщо не стримує — і таких стримувань стало ще менше, коли він із соратниками відкинув політичні домовленості, які запровадила партія для попередження появи ще одного такого верховного правителя, як Мао Цзедун. Отже, хоча на Заході та в демократичних країнах загалом є багато проблем, політична модель, котру пропонує КПК, не є рішенням.

Частина труднощів, які виникають на Заході з усвідомленням загрози КПК, може пояснити невігластво, як і те, що Заходу раніше не доводилося протистояти подібному противникові. За часів Холодної війни жодна країна капіталізму не мала таких широких економічних зв'язків з Радянським Союзом. Усвідомлюючи економічну та стратегічну вагу Китаю, у багатьох державах намагаються дізнатися про нього більше, тоді як він витрачає значні кошти на те, щоб допомогти нам «краще зрозуміти Китай». Отримувати інформацію з перших рук, на перший погляд, здається розумним, але, як ми продемонструємо в цій книжці, такий шлях глибоко хибний.

Огляд ПРАГНЕНЬ Комуністичної партії Китаю

Комуністична партія Китаю твердо налаштована без жодного пострілу змінити міжнародний порядок і відформатувати світ за своєю подобою. Замість кидати виклик ззовні, вона роз'їдає спротив зсередини, здобуваючи прихильників, змушуючи замовкнути критиків і підриваючи інституції.

І поки аналітики з обох боків Атлантики в запеклих суперечках вирішують, чи класифікувати Китай як опонента, чи навіть як ворога, КПК визначилася вже тридцять років тому. У пострадянському світі вона уявляє себе оточеною ворогами, яких має перемогти або нейтралізувати. Поки КПК та її прихильники на Заході люблять говорити, що проти Китаю розпочато «нову Холодну війну», сама партія вже протягом багатьох років веде ідеологічну боротьбу проти «ворожих сил». Для КПК Холодна війна так і не скінчилася.

Партія прагне переформатувати міжнародні союзи та змінити те, як її сприймають у світі. Так вона збирається подбати для себе про постійне панування всередині країни, а також розширити свою аудиторію та зрештою зробити Китай світовою потугою номер один. Плани партії широко висвітлено в промовах і документах. Стратегія втілення спрямована на еліти західних країн. У результаті її реалізації вони мають або радо прийняти китайське домінування, або змиритися з його неминучістю та припинити спротив. Центральним елементом стратегії щодо деяких країн є мобілізація матеріальних ресурсів і політичного впливу китайської діаспори з одночасним придушенням критичних голосів.

Спираючись на свій величезний економічний вплив, Китай викручує руки, чинить дипломатичний тиск, працює в режимі «єдиного фронту» та встановлення «дружби», маніпулює медіа, аналітичними центрами й університетами — і всі ці прийоми перетинаються та підсилюють ефект один одного. Дехто скаже, що Китай своїм впливом не відрізняється від будь-якої іншої країни. Звичайно, не всі дії партії в цій сфері унікальні, але масштаб, рівень організації та завзяте використання інструментів примусу відрізняють дії КПК від дипломатичної практики інших країн.

Як найбільший виробник у світі та друга за обсягом економіка Китай, мов магнітом, притягує до себе західний бізнес і багатьох західних політиків. Деякі галузі промисловості істотно залежать від доступу до величезного китайського ринку, і Пекін радий використовувати цю залежність як політичну зброю. Один уважний спостерігач зазначив: «Якщо ви не робитимете того, що від вас хочуть політичні лідери Пекіна, вони покарають вас економічно. Вони беруть політиків по всьому світу в економічні лещата. Роблять так уже багато років, і це дає результати»¹.

Часом стискання лещат стає дуже помітним. Наприклад, після того, як у Канаді 2018 року заарештували одну керівницю компанії Huawei Мен Ваньчжоу, КНР заблокувала імпорту канадських соєвих бобів, ріпаку та свинини. Пекін відреагував у дуже схожий спосіб, коли 2017-го Південна Корея після агресії з боку Північної почала встановлювати американські системи протиповітряної оборони. Пекін ужив сорок три заходи у відповідь, зокрема заборону туристичним групам з Китаю відвідувати Південну Корею, витіснення з КНР великого корейського бізнес-конгломерату, заборону в'їзду для південнокорейських попзірок, блокування імпорту електроніки та косметики². На цьому Пекін не зупинився. У жовтні 2019 року він вимагав від престижної Вищої музичної школи імені Істмена при Університеті міста Рочестер (штат Нью-Йорк) напередодні її запланованого турне Китаєм виключити трьох південнокорейських студентів зі свого найкращого оркестру³. Посилаючись на шкоду, якої зазнає репутація школи в Китаї, якщо тур не відбудеться, декан погодився не брати корейців у турне. Тільки після гучного обурення з боку студентів і випускників ухвалили рішення скасувати тур⁴.

Коли генеральний менеджер баскетбольної команди Houston Rockets Деріл Морі наприкінці 2019 року висловив у твітері підтримку гонконгським протестувальникам, агресивна реакція Пекіна була миттєвою⁵. (Бурю критики у твітері, як видається, підняли тролі та фейкові акаунти з Китаю⁶.) Телевізійний показ матчів за участю Rockets призупинили для величезної аудиторії китайських фанатів команди. Пекін гнівно заявляв, що Морі «образив почуття китайського народу». Державний мовник Центральне телебачення Китаю змінив визначення свободи слова, додавши до нього «виклики національному суверенітету та суспільній стабільності»⁷. У розпачі намагаючись захистити свій доступ до дедалі більшого ринку Китаю, Національна баскетбольна асоціація США висловила улесливе вибачення, яке звучало так, ніби його підготували в Центральному відділі пропаганди⁸.

І хоча кількох прикладів надто жорсткого покарання досить, щоб посяяти загальний страх, Пекін віддає перевагу туманним погрозам, які, звісно, може сам заперечити, щоб змусити потенційних жертв губитись у здогадах. Як сказав Перрі Лінк, така невизначність лякає людей більше, бо ніхто не може виключити себе, а ті, хто раніше вже потрапляв у поле зору, «накладають на себе жорсткіші обмеження»⁹.

Пекін перетворився на віртуоза темного мистецтва застосовувати економічну силу. Причина частково в тому, що останніми десятиліттями через дотримання принципів відкритого ринку західні лідери не готові з політичною метою вдаватися до торгових маніпуляцій. І саме тому світ був шокований, коли 2018 року Дональд Трамп розпочав торговельну війну проти Китаю. Хоча Трамп помиляється в багатьох інших речах, він має рацію в тому, що Пекін давно й систематично порушує принципи міжнародної економічної взаємодії та уникає відповідальності за це.

Широкомасштабна програма Пекіна з інвестування в закордонну інфраструктуру, відома як ініціатива «Один пояс — один шлях» (ОПОШ), є довершеним інструментом економічної політики, або, точніше, економічного шантажу. Вона створює можливості для будівельної галузі та величезних резервів китайського капіталу, одночасно задовольняючи інвестиційні потреби тих країн, яким бракує власних коштів і які відрізані від основних світових джерел

фінансування. Важко встояти перед пропозицією кредиту з низькою ставкою, особливо якщо він не містить додаткових умов, пов'язаних з довкіллям або чимось іншим¹⁰.

Водночас цілі ОПОШ, також відомого як Новий Шовковий шлях (див. список скорочень), виходять далеко за межі створення можливостей для надлишків китайського капіталу або допомоги біднішим країнам. Ця ініціатива — основний механізм, який Пекін використовує для перебудови світової геополітичної системи¹¹. Характерна для Сі Цзіньпіна лінія поведінки сьогодні так органічно вплетена в майже всю діяльність китайського уряду за кордоном — комерційну, технологічну, освітньо-наукову, культурну, — що її неможливо відділити від загальної дипломатичної практики КНР.

Сі Цзіньпін не раз згадував ініціативу «Пояс і шлях» (Belt and Road Initiative, BRI) як необхідний елемент побудови «спільноти єдиної долі людства»¹². І хоча ця ідея може бути милозвучною для західних вух, її мета — китаєцентричний світ, тобто такий, яким його уявляють яструби, котрих Сі Цзіньпін поставив на керівні посади. На їхню думку, світ на чолі з Китаєм потрібний для «великого відродження китайської нації»¹³.

Отже, ОПОШ — найпотужніше зняряддя, за допомогою якого Пекін змінює повоєнний міжнародний порядок¹⁴. У відвертій промові 2015 року оборонний стратег, генерал-майор Народно-визвольної армії Китаю (НВАК) у відставці Сяо Лян описав ініціативу «Пояс і шлях» виключно як інструмент, за допомогою якого КНР досягне домінування над США. За його словами, це нова китайська форма глобалізації, якій неможливо противитися та успіх якої вимірюватимуть заміною долара на юань у ролі світової валюти, і це залишить Сполучені Штати «спустошеними»¹⁵. Хоча Сяо схильний до надвеликих амбіцій, геостратегічна логіка ОПОШ чітко проглядає і в інших випадках, як, наприклад, у злитому в публічний доступ протоколі китайсько-малайзійської зустрічі 2019 року стосовно ОПОШ. У ньому йшлося: мовляв, попри «політичну природу» проекту, громадськість має вважати, що в його основі лежить ринкова логіка¹⁶.

Прикметник, яким найчастіше описують ОПОШ, — «величезний». І коли високопоставлений китайський дипломат Ян Цзечи заявив у квітні 2019 року, що «Пояс і шлях» «не грає в дрібні геополітичні ігри», він казав правду¹⁷. Колишній редактор журналу Far

Eastern Economic Review Наян Чанда описує ОПОШ як «відвертий прояв претензій Китаю на владу у XXI сторіччі»¹⁸.

Як і інші так звані паралельні інституції, які створив китайський уряд, наприклад Азійський банк інфраструктурних інвестицій, ОПОШ ніби не становить виклику для наявних інституцій інших країн, водночас поступово переформатовуючи їхні інтереси та зміщуючи глобальний баланс сил. Ключова частина логіки КПК у сфері глобальної та регіональної силової динаміки — визначення «основної суперечності» й «основного ворога», проти якого можна об'єднатися. У глобальному масштабі цим ворогом є Сполучені Штати, яких треба відколоти від союзників та ізолювати.

Брекзит, розбрат усередині Європейського Союзу та обрання Дональда Трампа створили для Пекіна стратегічну можливість послабити трансатлантичний альянс і ще дужче розмити європейську єдність. КПК довго вважала ЄС переважно другорядним молодшим партнером США, а нині вона розглядає його як великий приз. Здобувши прихильність Європи, Китай сподівається переконати світ, що він є «носієм ідеї багатосторонності» й дуже доречною противагою гегемонії та одностороннім діям США¹⁹. Пекін хоче мобілізувати європейців на підтримку своїх ініціатив у світі, що розвивається. (І хоча ми не торкатимемось їх у цій книжці, схожі стратегії розвалу союзів застосовують і в інших частинах світу.)

Незважаючи на всі новини про «боргову дипломатію», «глобальну взаємопов'язаність» і «взаємовигідну співпрацю», є очевидним, що мети стратегічного перебалансування, якій підпорядковано ОПОШ, досягають не лише шляхом політичного впливу, а й через витончену та багатогранну стратегію глобального управління суспільною думкою. ОПОШ — це про поширення сили шляхом контролю над умовами дискусій. (Ми розвиваємо цю аргументацію в розділі 6.) Уже немає сенсу обмежувати розмову про ОПОШ питаннями бізнесу й економіки, бо вона проникає всюди — від мережі аналітичних центрів Шовкового шляху, договорів з медіа та зв'язків між культурними установами до встановлення побратимських зв'язків між містами і людських обмінів. Усе це частини меморандумів ОПОШ про порозуміння.

Сьогодні КПК продовжує неабияк нервуватися через «ідеологічне проникнення» з боку ворожих сил, які мають намір змінити

режим у Китаї. Методичка, котру опублікував Центральний відділ пропаганди у 2006 році, пояснює: «Коли ворожі сили хочуть принести розбрат у суспільство та скинути політичний режим, вони завжди спочатку роблять шпаринку в ідеологічній сфері, у яку можна пробратися, і вносять плутанину в думки людей»²⁰. Цей спосіб мислення часів Холодної війни надважливий для розуміння міжнародної діяльності КПК, яка насамперед виносить на глобальний рівень бажання партії подбати про внутрішню стабільність режиму.

Перед лицем загрози ідеологічного проникнення КПК вирішила, що найкращим захистом є напад. Отже, коли її лідери кажуть, що міжнародний порядок треба зробити «демократичнішим», «відкритішим» і «різноманітнішим», то це кодова назва порядку, в якому «статус авторитарних систем і цінностей у світі дорівнює статусу ліберально-демократичних», за висловом Мелані Гарт і Блейна Джонсона²¹.

У квітні 2016 року партійний бойовий листок *Global Times* для своїх читачів відхилив завісу над способом мислення КПК, розмістивши виправдання системи інтернет-цензури «Велика стіна» як тимчасового захисного інструменту, що «не дає Заходові реалізувати свої наміри ідеологічного проникнення в Китай»²². Тобто, коли КПК змінить погляди світового співтовариства, коли її цінності, політичну систему та державну політику повсюдно приймуть, буде подолано загрозу, яку для КПК становлять західні ідеї, й потреба у «Великій стіні» може відпасти. Партія вважає, що сьогодні вона достатньо могутня, щоб трансформувати світовий дискурс²³.

Пекін намагається змусити світову спільноту уникати китайських дисидентів і поборників незалежності Тайваню. Він хоче, щоб міжнародна спільнота підтримувала думку, що КПК — це єдина партія, здатна правити Китаєм. Він також жадає визнання, що його економічна та політична система має перевагу над західною демократією й ліберально-капіталістичним економічним порядком, що Китай під керівництвом КПК, на відміну від США, є відповідальним глобальним гравцем, дії якого спрямовані на благо людства.

Дехто доводив, ніби спроба експортувати партійну ідеологію неодмінно зазнає невдачі, але, як ми побачимо далі, цей аргумент більше не діє. Для інших заяви Пекіна, що він є відповідальною світовою потугою, як і його критика на адресу «безвідповідального

глобального негідника» США, є привабливими, зокрема, у світлі викриттів Сноудена, катастрофічного вторгнення в Ірак і закликів Дональда Трампа до зміни режиму у Венесуелі. Іронія ситуації з Трампом у тому, що він потужно протистояв зусиллям Китаю в економічній площині й водночас діяв на руку КНР, ізолюючи США від союзників, збільшуючи їхню уразливість до втручання КПК. Китайський вплив у Європі вітають ті, хто не довіряє Америці, а також деякі євроскептики, котрі розглядають Китай як противагу Європейському Союзові чи більшим і сильнішим європейським країнам.

За межами цих таборів багато хто висловлює сумніви в ефективності демократії та захоплюється китайською системою авторитарного правління. Інші, зокрема юрби західних журналістів, перебувають під враженням від швидкого розвитку та технологічного прогресу Китаю під час безкоштовних турів. Але вони забувають, що, наздоганяючи інших у своєму економічному зростанні, чимало країн просувалося так само швидко, а також вони ігнорують той факт, що сама КПК десятиліттями стояла на заваді будь-якого прогресу в Китаї. Багато хто на Заході повторює заяви компартії, що вона витягла 700 мільйонів людей з бідності, однак точніше було б казати, що протягом трьох десятиріч після заснування в 1949 році КНР вона тримала сотні мільйонів людей у бідності, й лише коли дозволила деякі базові свободи — володіти приватною власністю, відкривати бізнес, змінювати місце роботи та проживання — китайський народ сам вивів себе зі злиднів.

ЛЕНІНІСТСЬКА ПАРТІЯ ЙДЕ У СВІТ

Властивий КПК спосіб мислення часів Холодної війни

Один з улюблених риторичних прийомів китайської партії-держави для відвернення критики — звинувачувати своїх опонентів у «маккартизмі» або в тому, що вони «мислять категоріями часів Холодної війни». Речниця МЗС Китаю Хуа Чуньїнь часто використовує останнє висловлювання паралельно з не менш улюбленим «мислення в стилі гри з нульовою сумою»¹. У 2019 році націоналістична Global Times проголосила, що найбільший національний виробник телекомунікаційного обладнання Huawei став жертвою «хайтек-маккартизму»². Посол Китаю у Великій Британії Лю Сяомін описав американські навчання зі свободи мореплавства в Південно-Китайському морі як «дипломатію канонерок, мотивовану мисленням часів Холодної війни»³. Навіть засудження катастрофічного стану справ у галузі прав людини в Китаї відкидають як таке, що коріниться в цьому способі мислення⁴.

Відлуння звинувачень у мисленні часів Холодної війни часто можна почути й на Заході. У березні 2019 року на глобальному симпозиумі в Пекінському університеті Сьюзен Ширк, заступниця помічника держсекретаря в адміністрації Клінтона, попереджала про «червоні жахалки Маккарті» проти Китаю, що визривають у США⁵. Ширк вважає, що «стадний інстинкт» змушує американців бачити всюди китайську загрозу, і це може мати катастрофічні наслідки⁶.